

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УДК 37.036:378.2

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

О. В. ВАРГАТА
І. А. ЗАВАДА

Суспільство сьогодення потребує компетентних, креативних, гнучких фахівців, які будуть успішними, конкурентоспроможними та матимуть нестандартний підхід до виконання поставлених задач. Актуальним стає питання підготовки майбутніх фахівців, зокрема психологів. Все частіше виникає запит на творчого, інноваційного професіонала. Досягнути високого рівня підготовки можна лише за умови розвитку творчих здібностей, постійного самовдосконалення, вміння критично мислити, аналізувати. Розвинути творчий потенціал студента – завдання вищої школи. Кращим стимулом для проявів творчості та розкриття здібностей студентів виступають вміло використані інноваційні технології.

Дослідженню творчого потенціалу присвячені роботи багатьох психологів та педагогів, серед яких Д. Богоявленська, Н. Кічук, П. Кравчук, О. Лук, М. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, М. Посталюк, В. Рибалка тощо. Інноваційні технології навчання у своїх працях розглядали В. Ларіна, Є. Мельникова, І. Дичківська, О. Дубасенюк, В. Рябов.

Мета статті: здійснити психолого-педагогічний аналіз дефініцій творчості, творчих здібностей, творчого мислення; творчого потенціалу, його реалізацію за допомогою інноваційних технологій у виші.

Феномен творчого потенціалу набуває все більшої актуальності. Без нових креативних ідей успішно працювати майже не можливо у будь-якій професійній сфері. У даному контексті ми розглянемо формування творчого потенціалу майбутнього психолога засобами інноваційних технологій у вищій школі.

У зміст поняття „творчий потенціал” включають характеристики творчої особистості, творчого мислення, творчих здібностей.

Потенціал (від лат. *potentia* – сила) означає джерела, можливості, засоби, запаси, що можуть бути використані для рішення будь-якого завдання, досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі [1].

Сучасні довідкові видання трактують поняття „потенціал” як „сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, діяльності, сфері; запас чого-небудь, приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитись за певних умов” [2].

На думку П. Кравчук, творчий потенціал – інтегративне явище особистості, що об’єднує різнобічні якості людини та проявляється за допомогою творчої сили, що визначається змістом і рівнем розвитку потенційних можливостей до перетворення і виявляє себе завдяки творчим здібностям [3].

Водночас експериментально доведено, що, виступаючи реальним засобом успішного здійснення діяльності, самі по собі здібності не гарантують високого рівня творчого розвитку особистості. Творчий потенціал може розкритися, коли відбувається мобілізація сил людини і виявлення прихованих резервів, які проявляються у творчості. Це означає, що для формування й розвитку творчого потенціалу людини необхідно створити спеціальні умови, які б стимулювали творчу активність особистості, її волевільні зусилля. Інноваційні технології постають у ролі моста, який дає можливість студенту прийти до розвитку творчості. При вдалому їх використанні та правильній організації навчально-виховного процесу відбувається ефективна взаємодія викладача зі студентами, навчання стає цікавішим, набуває більш практичного спрямування. Процес упровадження інновацій залежить від морально-психологічного клімату в навчальному колективі, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних та естетичних умов праці.

© О. В. ВАРГАТА
© І. А. ЗАВАДА

Проаналізуємо зарубіжний і вітчизняний досвід щодо інноваційних технологій в процесі викладання психологічних дисциплін у ВНЗ.

Кейс-технологія – це загальна назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються „кейсом”) для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчання дисципліни. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, який „містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики”. Кейси (ситуаційні вправи) мають чітко визначений характер і мету. Як правило, вони пов’язані з проблемою чи ситуацією, яка існувала чи й зараз існує. При цьому проблема чи ситуація або вже мали якість попередніх рішення, або їх вирішення є необхідним, а тому потребують аналізу. Кейс – це завжди моделювання життєвої ситуації і те рішення, яке знайде учасник кейса, може служити як відбиттям рівня компетентності й професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми. Як правило, кейси не мають єдиного рішення. Учасник завжди може придумати свій неповторний варіант рішення. Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, а також вдало суміщає навчальну, аналітичну та виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти [6].

Ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є „засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності та соціальних контактів”, методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структурування системи ділових стосунків учасників. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв’язання сформульованих на початку гри проблем. Ділова гра, імітуючи окрему ситуацію, дає змогу розв’язувати конкретно сформульовані завдання та проблеми, розробляти методи розв’язання проблем. Вона має жорстку структуру і правила, її головною функцією є вироблення навичок та вмінь діяти у стандартних ситуаціях. Ділову гру використовують для засвоєння нового та закріплення старого матеріалу, вона дає можливість студентам зрозуміти і вивчити навчальний матеріал з різних позицій [9].

Дискусія – дієвий метод обговорення питання, що вивчається. Вона передбачає колективне обговорення якоїсь спірної проблеми, під час якого пізнається істина. Деякі види дискусії стали самостійними методами навчання (наприклад, круглий стіл). Навчальні дискусії можуть викликати інтерес до предмета тільки за умови вмілої їх організації. Попередня підготовка педагога полягає у визначенні дидактичної проблеми (а звідси й теми дискусії), її поділу на питання для обговорення. Підготовка студентів включає ознайомлення з різноманітною літературою на тему дискусії [7].

Методика проведення дискусії складається з трьох етапів: на першому – відбувається зацікавлення учасників проблемою дискусії, на другому – дискусія власне дидактичних проблем, на третьому – підсумовування і формулювання висновків. Головну роль у забезпеченні ефективності дискусії відіграють правила її ведення. Творча ініціатива педагога і активна участь студентів мають вирішальне значення. Дидактично-виховної мети дискусії буде досягнуто тільки за умови дотримання всіма її учасниками таких правил:

- 1) точне визначення навчальної проблеми, яка підлягає обговоренню;
- 2) докладне уявлення про методи, прийоми і способи її розв’язання;
- 3) чітке визначення змісту понять, термінів і категорій, які використовуватимуть учасники дискусії;
- 4) обов’язкове обґрунтування власної позиції;
- 5) можливість відкритого висловлювання своїх думок і шанобливе ставлення до опонентів та їхніх поглядів.

Завдання викладача створити комфортні умови для проведення дискусій, а саме вчити студентів умінню обґрунтовано дискутувати, наводити вагомі аргументи на захист своєї позиції, розмірковувати принципово, щиро, невимушено, поважати опонента і його погляди.

Викладені вище рекомендації впливають із **такту дискусії**, тобто з уміння педагога керувати її перебігом і своєчасно вносити відповідні корективи, відповідно до змісту дискусії та її характеру. Наприклад, не можна очікувати позитивних змін у мисленні, емоційно-вольовій сфері та вчинках її учасників, якщо викладач компрометує студентів або насміхається з тих, хто займає помилкові позиції. У зв’язку з цим навіть неслухні, хибні відповіді необхідно трактувати з повагою і приязню, не допускаючи насмішок і жартів з боку інших учасників [7].

Круглий стіл – форма публічного обговорення чи висвітлення якихось питань, коли учасники висловлюються у визначеному порядку; нарада, обговорення проблем з рівними правами учасників [8].

Соціально-психологічний тренінг – галузь практичної психології, орієнтована на використання активних методів групової психологічної роботи з метою розвитку компетентності в спілкуванні. Психотренінг – це наука і мистецтво створення в групі подій для учасників у їх

суб'єктивної реальності. У ньому принципово відсутній жорсткий сценарій, хід його розвитку неможливо передбачити заздалегідь, а які в кого будуть результати, не можна гарантувати. Тобто, відмінною рисою тренінгу є великий рівень невизначеності. Ступінь невизначеності можна варіювати залежно від завдань тренінгу. Існує такий парадокс – чим менше тренер нав'язує свій сценарій, тим вище впевненість учасників, що все йде за його планом [10].

Метод проектів – педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти). Активне включення студентів у створення тих або інших проектів дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі.

Ідея включення проектною діяльністю в освітній процес була запропонована американським педагогом і філософом Джоном Дьюї більше століття тому. Вперше у вітчизняній педагогіці актуальність цієї проблеми вивчав О. Макаренко, який в результаті своєї новаторської педагогічної діяльності дійшов висновку про проектування особистості як суб'єкта педагогічної праці. Таку думку не раз висловлював В. Сухомлинський, багатогранну педагогічну спадщину якого проймає ідея проектування людини. Саме слово „проект” у перекладі з латинської мови означає „кинутий уперед, задум, план” тощо.

Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтована побудова системи параметрів майбутнього об'єкта чи якісно нового стану існуючого проекту прототипу передбачуваного або можливого об'єкта стану чи процесу. Проектування – особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження.

Німецький педагог А. Флітнер характеризує проектну діяльність як навчальний процес, в якому обов'язково беруть участь розум, серце і руки („Lernen mit Kopf, Herz und Hand”), тобто осмислення самостійно добутої інформації здійснюється через призму особистого відношення до неї і оцінку результатів в кінцевому продукті [4].

Важливим елементом активізації творчого мислення студентів можуть стати розроблені заздалегідь учасниками заняття критерії аналізу підготовлених проектів [4].

Аналізувати надані проекти, можна за такими параметрами і показниками, як: новизна (у виборі теми, постановці завдань, шляхах їх вирішення та ін.), необхідність (для окремої установи, галузі у цілому), можливість реалізації (реальна і потенційна), результативність (прогнозована зміна кількісних і якісних показників, іміджу організації, тощо), економічність (не передбачає додаткових коштів, а передбачає значне, незначне фінансування) тощо. Такий підхід до організації навчального процесу сприяє, по-перше, формуванню вміння всебічно оцінювати продукт індивідуальної чи колективної творчості, а по-друге, стимулює прояв ними системності, гнучкості і нестандартності мислення. Останнє може виявитися у відмові від традиційних шляхів вирішення проблеми, знаходженні нових засобів досягнення поставленої мети, які згодом можуть втілитися у його виробничій діяльності. Впровадження нових педагогічних технологій в організацію підвищення кваліфікації дозволяє позитивно впливати на зміни у професійній діяльності і мисленні фахівця [4].

Слід подбати про науково-методичне обґрунтування інновацій, залучення до їх упровадження авторитетних, творчих педагогів, які можуть подолати супротив педагогічної спільноти, які візьмуть на себе відповідальність щодо аналізу та апробації передового досвіду, систематичного відбору ефективних ідей, технологій, концепцій, що можуть бути упровадженими в педагогічну практику. Такий підхід дає змогу об'єднати зусилля авторів педагогічних нововведень із зорієнтованими на інноваційну діяльність педагогами, створити сприятливе інноваційне середовище.

Використання інноваційних технологій передбачає компетентність викладача, розвинені організаторські здібності, його готовність до змін, постійну роботу над собою, творчий підхід тощо.

Творча діяльність не можлива без опори на ієрархічно організовану систему знань, умінь, навичок, здобутих у процесі навчання. Саме ЗУН виступають основою творчого потенціалу. Ефективність навчання за допомогою інноваційних технологій залежить від способу мислення студентів та викладача, який впроваджує нестандартні форми роботи. Інноваційність передбачає наявність креативного підходу, творчого мислення [5].

Творче мислення у професійній діяльності, як і у будь-якій іншій, залежить від суб'єктивних якостей особистості. Серед них виділимо:

- *творчу уяву*, що робить її необхідною умовою професійної творчості;
- *розвиненість інтелекту*, яка спонукає людину до розміркування, упорядкування знань, пошуку і аргументації власного рішення існуючої (можливої) виробничої проблеми;
- *відкритість новому у пізнанні* (когнітивна відкритість) як ставлення спеціаліста до нової інформації, досвіду, легкість у сприйнятті нових ідей;
- *професійний кругозір*, що визначає його здатність до саморефлексії фахових знань, діяльності, раціоналізації або пропозиції оригінальних ідей тощо [4].

У контексті розвитку творчого мислення вважаємо за доцільне зробити наголос на застосуванні методу проектування у навчальному процесі.

В ході навчального процесу студентів ХНУ, спеціальності практична психологія, в період з першого до четвертого курсу, викладачами впроваджувалися інноваційні технології, а саме: під час вивчення дисциплін: „Методика викладання психології”, „Психотренінг”, „Етнопсихологія”, „Основи психологічного консультування”, „Основи психокорекції з практикумом”. Найефективнішими інноваційними технологіями, на наш погляд, можна вважати мозковий штурм, тренінги, метод проектів. З останнім методом студенти працюють і дотепер, в процесі навчання на магістратурі у ході вивчення предмету „Інноваційні технології викладання психологічних дисциплін у ВНЗ”.

Сьогодні метод проектів вважається одним із найперспективніших видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Студенти набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектують у навчанні. Необхідність застосування цього методу зумовлена тим, що сьогоднішня освіта є сучасником процесу зародження нового світового простору [11].

Таким чином, наука постійно змінюється. Не є виключенням і освіта. Постійно переосмислюється підхід до предмету, зокрема до психології. Змінюються вимоги до компетентності фахівця, ставлення до нього.

Інноваційні технології сприяють кращому засвоєнню знань, виробленню необхідних для майбутньої професійної діяльності умінь та навичок. В цьому важливому процесі простежується успішний тандем розумного мудрого викладача і допитливого здібного студента. Тільки разом, у плідній праці, викладач може допомогти розкрити його творчий потенціал і сприяти формуванню справжнього фахівця – психолога. Впровадження і використання інноваційних технологій у навчанні – важлива умова успішної підготовки майбутніх психологів, професіоналів і майстрів соціономічного профілю.

Список використаних джерел:

1. Краткий психологический словарь / под ред. А. В. Петровского. – М.: Политиздат, 1985.– С. 351.
2. Курило Л. С. Развитие творческого потенциала дошкольника / Л. С. Курило // Культура і розвиток особистості: міфи та реалії в психології та педагогіці: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 червня 2009 р.) / за ред. І. Ю. Філіпової. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – С. 190-194.
3. Кравчук П. Ф. Формирование развитой творческой личности студента (философско-социологический и методический анализ) / П. Ф. Кравчук. – Киев: Высшая школа, 1984. – 154 с.
4. Ашаренкова Н. Г. Творче мислення: його особливості і засоби розвитку (на прикладі підвищення кваліфікації спеціалістів) [Електронний ресурс] / Н. Г. Ашаренкова, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ. – Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/theses/0b8cc858-8d29-45ba-bb43-633f071abf62>
5. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості / В. О. Моляко // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. члена кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. – К., Нора-Прінт, 2002. – Випуск 22. – 350 с.
6. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: [кол. моногр.] / Ю. П. Сурмін – К.: МАУП, 2005.
7. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12.
8. „Круглий стіл” // Політологічний енциклопедичний словник; уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015.
9. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001.
10. Ягупов В. В. Педагогіка: [навч. посібник для студ. пед. спец. вузів] / В. В. Ягупов. –К.: Либідь, 2002. – 560 с.
11. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання [Електронний ресурс] / Г. Ісаєва. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/1415/>